

Prikkebeen

De Zeeuwse

nr 1/2016 vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland

Colofon

De Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland is een zelfstandige natuurvereniging die zich inzet voor behoud en herstel van de vlinder- en libellenfauna in Zeeland. Dit gebeurt door onderzoek, voorlichting en educatie. De Zeeuwse Prikkebeen is het verenigingsblad dat 3 keer per jaar verschijnt.

Website: <http://www.vlinlibzeeland.nl>

Bestuur:

Voorzitter:

Peter Geene, 06-22871666 of 0118-584467
famgeene@zeelandnet.nl

Secretaris: Alco Warners, 06-36141658, Wilgenlaan 16
4353 AN Serooskerke, alco.warners@zeelandnet.nl

Penningmeester:

Angelique Belfroid, a.belfroid@zeelandnet.nl

Leden :

Ralf Joosse, 06-51535257, zeelandica@gmail.com
Hans Eckhardt, 0118-636222, jeckh@zeelandnet.nl

Ledenadministratie

Angelique Belfroid, a.belfroid@zeelandnet.nl

Contributie: leden minimaal €10,00

donateurs minimaal €12,50

Rabobank rekening NL93 RABO 0180 5399 22
t.n.v. Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland
Serooskerke(W).

Redactie:

Henny Waanders, info@hennywaanders.nl
Jan Goedbloed, uulenhof@zeelandnet.nl

Kopij inleveren: 15 februari / 15 juli / 15 november bij
Henny Waanders

Digitaal platform

Er is een digitaal platform over vlinders en libellen in
Zeeland: VLZEE@yahoo.com.

Geïnteresseerden kunnen zich aanmelden bij Floor
Arts arts@zeelandnet.nl.

ISSN: 2210-2256

Foto voorpagina: Oranjetipje, Hannie Joziassie

Foto achterpagina: Nachtpauwoog, Henny Waanders

Inhoud

- 2 Van de voorzitter
- 3 Jaarverslag 2015
- 4 Studiedag Argusvlinder
- 5 De Zeeuwse tuinen in 2015
- 11 Bijzondere waarnemingen in 2015
- 13 Duinparelmoervlinder op Saeffinghe
- 14 Zadellibellen bij Dishoek
- 17 Tandvlinders, de Bruine wapendrager
- 19 Zilveroogje te Oostkapelle
- 20 Activiteitenprogramma

Van de voorzitter

Peter Geene

Opnieuw glijdt weer een mooie Prikkebeen bij U, lezer, in de bus of leest U deze elders. Met dank aan onze beide redactieleden Henny Waanders en Jan Goedbloed, die sinds vorig jaar er dit full-color blad van hebben gewrocht, met onze complimenten daarvoor. Het is een makkelijke manier om kwaliteit te leveren voor zowel de fraaie foto's van onze werkgroepleden en donateurs als voor de artikelen. Er is altijd een evenwichtige diversiteit over libellen & vlinders gekozen. Ook al zijn veel leden echte veldmensen, er zitten gelukkig ook een paar schrijvers tussen!

Een van onze leden die zowel in het veld als aan de (digi-)schrijftafel actief is, is Henk Wagenaar, die in de loop van vorig jaar gedwongen door ziekte heeft moeten afhaken als voorzitter. Henk schrijft in dit nummer gelukkig nog weer een artikel in zijn serie 'tandvlinders'. En nu recent is er weer slecht nieuws gekomen over uitzaaiingen, helaas. Henk en zijn vrouw Marja gaan nu een zware periode tegemoet en deelname aan activiteiten dit jaar is erg onzeker. "De realiteit hiervan dringt maar moeilijk tot je door..." zo schrijft Henk aan het bestuur en wij delen dat met hem. We wensen hen samen ook vanaf deze plek veel sterkte en troost toe de komende tijd, namens de hele werkgroep!

Voor de rest is het in deze zachte winterperiode wat stilletjes. We werken wat aan de registratiesystemen van onze waarnemingen (invullen) of determineren lang bewaarde insecten. Het is wachten op de eerste vlinders op een van de zachte dagen, maar vanaf januari zijn de Winterjuffers al gezien op de bekende plaatsen (zowel de Bruine als de Noordse). Die hebben niet veel vorst te verduren gehad; dat is tevens een goede kans voor het niet-bevriezen van de afgezette eitjes van onze eigen Dishoekse Zadellibel(len), waarover Jan Goedbloed natuurlijk het beste een artikel kon schrijven (als informele mede-eigenaar van dat Grote Vroon...). Hij zal dit voorjaar elke dag wel goed moeten zoeken op elke rietstengel naar mogelijke uitgeslopen larven of huidjes als hij de eerste wil zijn die ze ziet!

Verder vertelt Angelique Belfroid ons weer over de tuintellingen en is er een aardig artikel over de Duinparelmoervlinder. Sinds ik zelf ook ietsjepietsje aan vlinders doe en in 2014 me waagde aan de parelmoervlinder-verschillen, kon ik de Kleine parelmoer zelfs herkennen bij de Kaalkopplas in Oranjezon, Oostkapelle. Op een middag 7 mei 2015 zag ik zelfs 7 exemplaren vliegen; de Duinviooltjes bloeiden er toen zeer uitbundig in honderdtallen!

Ik wens u allen weer een zonnig en actief voorjaar toe dit jaar en graag tot ziens op een van onze activiteiten: ons programma staat verderop in dit nummer. Komt allen!!

Jaarverslag 2015

BESTUUR

In 2015 is Henk Wagenaar wegens ernstige ziekte afgetreden als voorzitter en opgevolgd door Peter Geene. De secretaris functie was in 2015 officieel vacant, maar is in de praktijk vervuld door Alco Warners.

De overige leden zijn Angelique Belfroid (penningmeester), Ralf Joesse en Hans Eckhardt.

Het bestuur is in 2015 vijf keer bijeengewees. Terugkerende onderwerpen waren het nachtvlinderproject en onze actie "Op de bres voor de Zeeuwse Zes"

De vereniging had op 31 december 76 (was 77) leden en 21 (was 24) donateurs.

WEBSITE

Ook in 2015 is de website www.vlinlibzeeland.nl weer door Hannie Joziase beheerd.

Op de openingspagina werden regelmatig actuele mededelingen geplaatst.

De e-mailgroep VLZEE werd regelmatig gebruikt om de allerlaatste nieuwtjes en waarnemingen rond te sturen.

NACHTVLINDER Atlas project – Ralf Joesse

In tegenstelling tot het gestelde doel, is het helaas niet gelukt om het nachtvlinderdeel van de Fauna Zeelandica in 2015 af te ronden. De redactie van het boek, met Chiel Jacobusse als hoofdredacteur, heeft in 2015 de indeling van het boek bepaald en is samen met een aantal auteurs druk aan het schrijven geslagen. Namens de Vlinder- en libellenwerkgroep hebben Ralf Joesse, Marlies Jongejan en Anton Baaijens zitting in de redactie, die wordt gecomplementeerd door Chris Vreugdenhil van Het Zeeuwse Landschap. De meeste hoofdstukken zijn inmiddels in concept gereed. Het vooruitzicht is dan ook dat we dit jaar wel een mooi boek kunnen presenteren!

TUINVLINDERS- EN LIBELLEN PROJECT - Angelique Belfroid

Ook in 2015 hebben weer verschillende werkgroepleden, donateurs en andere liefhebbers een tuinformulier voor vlinders en/of libellen ingevuld. De resultaten van alle waarnemingen kunt u elders in deze uitgave vinden.

DE ZEEUWSE ZES - Hans Eckhardt

2015 was het derde van het vijf jaren durende vlinderbeschermingsproject "Op de bres voor de Zeeuwse zes" dat in 2013 van start ging. Door in het project bijzondere aandacht te schenken aan de Argusvlinder, het Bruin blauwtje, de Grote vos, de Heivlinder, de Kleine parelmoervlinder en de Koninginnenpage, hopen we niet alleen deze soorten, maar tevens de totale vlinderstand in Zeeland te verbeteren. .

De planning van het project is er op gericht om de eerste jaren meer specifieke kennis van de zes soorten te vergaren, om in de laatste periode van het project

Bruine winterjuffers

Foto: Peter Geene

meer de nadruk op de feitelijke beschermingsactiviteiten te leggen. In het verslagjaar werd besloten om heel gericht informatie te verzamelen voor het opstellen van een beschrijving van "Voorbeeld(ige) gebieden". Per projectsoort zal een gebied worden beschreven. Bij Groen en Doen is subsidie aangevraagd en verkregen om ten behoeve van deze beschrijvingen in 2016 enkele studiereizen te organiseren, alsmede een workshop om deze gebiedbeschrijvingen uniform en professioneel vorm te geven.

In het kader van de Zeeuwse zes zijn er negen excursies georganiseerd. Door slechte weersomstandigheden konden twee van deze excursies geen doorgang vinden (Grote vos en Heivlinder) en trok één van de excursies geen deelnemers (Grote vos). Van enkele excursies zijn verslagen gepubliceerd in de Zeeuwse Prikkebeen.

Voor de Zeeuwse zes bleek het verslagjaar een matig vlinderjaar te zijn. Zo vertoonde de Koninginnenpage voor het achtste achtereenvolgende jaar een daling in de waargenomen aantallen, waarmee het (lage) niveau van eind jaren negentig werd bereikt. Van de Grote vos werd (in het voorjaar) slechts één exemplaar waargenomen door de soorttrekker. Een winterinventarisatie in bunkers leverde geen Grote vossen op.

Aan het eind van het verslagjaar vond een evaluatievergadering plaats waarin met de soortentrekken werd teruggekeken om het afgelopen jaar. Tevens werden afspraken gemaakt voor het volgende jaar.

PRIKKEBEEN

Sinds 2015 is de Prikkebeen full-colour geworden! Een fraai en sterk 'wapenfeit' van onze werkgroep zowel qua interne communicatie als ook externe PR. Complimenten aan de redactie hiervoor met dank van het bestuur. Dit kleurrijke tijdschrift wordt 3x per jaar naar de leden en donateurs gezonden.

ACTIVITEITEN

Er zijn 4 werkgroepbijeenkomsten geweest, afwisselend in het MEC te Goes en kaasboerderij Schellach te Middelburg.

18.03 Algemene Leden Vergadering

20.05 Zwaakse Weel: bezoek aan vlinderproject Idylle van natuurmonumenten;

02.09 Zeeuwse nachtvlinders door Anton Baaijens;

18.11 Libellen & vlinders 2014, een topjaar! door Peter Geene.

Daarnaast is er een aantal excursies geweest:

11.04 Dishoek: op zoek naar de Grote Vos;

25.04 het Zeepe/Schouwse duinen: op zoek naar de Kleine parelmoervlinder;

11.05 St. Pietersberg/Maastricht: vlinders en libellen excursie algemeen;

23.05 Stinkgat /Tholen, vlinders en libellenexcursie;

06.06 Dishoek: op zoek naar de rupsen van de grote Vos;

25.07 Veerse Dam: op zoek naar de heivlinder;

08.08 Hansweert: de Argusvlinder;

29.08 op zoek naar Bruin blauwtje, dijken Zuid-Beveland rond Kwadendamme;

Andere activiteiten:

09-05 heeft Henny Waanders voor Natuurvereniging Tholen een PP-presentatie gehouden over dagvlinders. Daaropvolgend is er een excursie nabij Sint-Maartensdijk gehouden.

11.09 Nationale Nachtvlindernacht;

Contacten en PR:

Zmf-regio en themabijeenkomsten werden bezocht. Daarnaast werden er 10 exemplaren van de Zeeuwse Prikkebeen verspreid bij leestafels op Walcheren (Bibliotheek/artsen/Terra Maris etc.)

Vondst nieuwe nachtvlinder: 5 juni het Prachtperuultje door Piet Jopse uit Kapelle: er werd publiciteit aan gegeven in de PZC en bij de Vlinderstichting.

Studiedag Argusvlinder

Studiedag Argusvlinder omgeving Yerseke en Hansweert - 14, 21 of 28 mei.

Angelique Belfroid

Met de Argusvlinder gaat het niet goed. De soort is verdwenen van de zandgronden in het oosten van Nederland, en komt alleen nog in een aantal zeekei gebieden in het noorden en westen voor. De aantallen kelderen al jaren, de oorzaak daarvan is nog onbekend.

Ook Zeeland heeft een populatie Argusvlinders. Dankzij teldagen in 2014 en 2015 en dankzij andere waarnemingen is het inmiddels duidelijk geworden dat Zeeland zelfs een populatie Argusvlinders heeft waar we trots op mogen zijn. Vooral het aantal vlinders op het oude sluiscomplex van Hansweert geldt als een van de hoogste concentraties in heel Nederland. Toch is onze Zeeuwse populatie Argusvlinders kwetsbaar, aangezien deze zich concentreert rond Hansweert, langs het kanaal door Zuid-Beveland en in de wijde omgeving van de Yerseke Moer. Andere landelijke populaties zijn ver weg, zodat aanwas vanuit deze populaties sporadisch zal zijn.

In het één-na-laatste jaar van *Op de Bres voor de Zeeuwse Zes* willen we graag beter in kaart brengen hoe groot de Zeeuwse populatie van de Argusvlinder bij Hansweert, Yerseke en het kanaal is, en vooral, wat de grenzen ervan zijn. Dit kan het beste in het voorjaar gebeuren, want de zomergeneratie van de Argusvlinder heeft de neiging zich over een veel groter terrein te verspreiden. Daarom wordt er dit jaar een speciale studiedag georganiseerd naar het voorkomen van de Argusvlinder rond Hansweert, het kanaal en Yerseke. De resultaten van deze studiedag zullen gegevens opleveren voor de beschrijving van een voorbeeldgebied van de Argusvlinder, een beschrijving van hoe een goed gebied voor de Argusvlinder er uit

*Biotoop Argusvlinder Kanaal door Zuid-Beveland
Foto: Henny Waanders*

zou kunnen zien. De studiedag gaat op 14, 21 of 28 mei worden georganiseerd.

Voor deze studiedag hebben we alle hulp nodig. De bedoeling is namelijk dat we in kleine clubjes van twee tot drie mensen uitwaaiëren over het gebied, gecoördineerd door Angelique. Omdat nu nog niet te voorzien is wanneer de top van de vliegtijd is, en we ook geen zicht hebben op de weersverwachting, zijn drie zaterdagen (middag) gereserveerd, waarvan er uiteindelijk één zal worden gekozen. Als u interesse heeft om te helpen, meldt u zich dan aan. U wordt dan op de hoogte gehouden en zodra de omstandigheden goed zijn, kunnen we direct van start. Ook als u maar één van deze middagen kunt, is het waardevol u aan te melden. Iedereen is van harte welkom, ook als u maar weinig ervaring heeft.

De studiedag begint waarschijnlijk rond 13:00 uur met een kleine voorbespreking, waarna we vanaf het verzamelpunt vertrekken. Aan het einde van de middag verzamelen we daar ook weer om de resultaten te bespreken.

Aanmelden bij Angelique Belfroid: a.belfroid@zeelandnet.nl of 062-7862474.

Vlinders en libellen in Zeeuwse tuinen in 2015

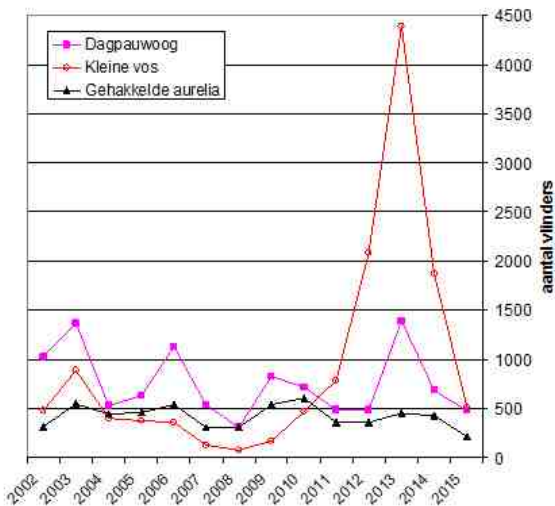
Angelique Belfroid

In het tuinverhaal wordt normaliter een terugblik op het afgelopen seizoen gedaan. Alweer voor het 16e jaar op rij hebben Zeeuwse vlinderliefhebbers een jaar lang hun tuinvlinderwaarnemingen bijgehouden en aan het einde van het jaar aan de werkgroep doorgegeven. Libellenliefhebbers doen mee sinds 2010. De waarnemers kwamen weer uit de hele provincie, en hun aantal schommelt al jaren zo rond de 40, bij de libellenwaarnemers ligt dit aantal wat lager.

Het leuke van zo'n langdurige reeks waarnemingen is dat we hiermee ook over langere termijn terug kunnen kijken en zien hoe het met de verschillende soorten gaat. Nemen ze toe, nemen ze af? Of is het toch moeilijk te zeggen?

Hoe verging het de verschillende dagvlindersoorten in 2015?

Het seizoen van 2015 was qua weer niet één van extremen. Een normale lente, normale zomer, niet te nat of te droog. Helaas ook geen influxen van Distelvlinders, Luzernevlinders of Oostelijke vossen. Wie weet komt dat weer één van de komende jaren. Het totale aantal waargenomen vlinders was het afgelopen jaar hierdoor niet heel hoog.

Voor vlinders kan de winter soms cruciaal zijn, bijvoorbeeld omdat hij extra koud, nat, lang of juist afwezig was. Maar de winter van 2014/2015, voorafgaand aan het vlinderseizoen van 2015 was niet een winter van extremen.

Laten we beginnen met te kijken naar de soorten die overwinteren als volwassen vlinder: Gehakkelde aurelia, Dagpauwoog, Kleine en Grote vos, Citroenvlinder, en wellicht ook de Atalanta. Van de eerste 3 soorten zijn de aantallen in 2015 alweer flink onderuit gegaan (zie figuur). Natuurlijk waren de aantallen van vooral de Kleine vos in 2012 en 2013 spectaculair

Klein geaderd witje

Foto: Henny Waanders

hoog, terwijl we ons de jaren daarvoor behoorlijk zorgen maakten door steeds verder dalende aantallen. Dagpauwoog en Gehakkelde aurelia laten een globaal dalende trend zien, van de Gehakkelde aurelia zijn zelfs nog nooit zo weinig waarnemingen gemeld. Het zou mooi zijn als deze zo algemeen gewaardeerde tuinvlinders de komende jaren hun veerkracht laten zien en ons weer met mooie aantallen waarnemingen belonen.

Van de Grote vos is de populatie te klein om over trends te spreken. Ook komt de vlinder in Zeeland maar heel lokaal voor, alleen in de omgeving van Dishoek. Daar is in 2015 een forse ingreep in het toch al kleine biotoop van deze vlinder gedaan, waardoor het de vraag is of er nog geschikte overwinteringsplaatsen over zijn. Als Zeeuwse 6 soort blijft de Grote vos onder de aandacht.

Citroenvlinders worden meer en meer waargenomen in Zeeuwse tuinen. Waar de soort jarenlang schommelde rond de 30 à 40 waarnemingen per jaar zijn nu al twee jaar op rij 150 vlinders waargenomen.

De laatste overwinterende soort, de Atalanta, is een geval apart. Van deze soort is altijd gezegd dat hij niet zou overwinteren maar elk voorjaar vanuit landen rond de Middellandse Zee naar Nederland trekt. Echter, gedurende de gehele winter 2014/2015 en ook voorgaande winters zijn er overal in Nederland waarnemingen gedaan van Atalanta's, sommigen zelfs zonnend op sneeuw (bron: waarneming.nl). Ongetwijfeld zal de Atalanta-populatie in het voorjaar groeien door aanwas vanuit de Middellandse Zee, maar de soort overwintert hier zeker ook. Net als vorig jaar zijn in Zeeuwse tuinen al in het vroege voorjaar van 2015 Atalanta's gezien: 5 in maart en 12 in april. De eerste Atalanta in Zeeland in 2015 werd zelfs gezien op 14 februari bij Kapelle (bron: waarneming.nl). Zeker de februari- en maart-vlinders lijken te vroeg om afkomstig te zijn van de trek uit de Middellandse Zee. Wat helaas nog ontbreekt zijn waarnemingen van overwinterende Atalanta's. De laatste Atalanta's vlogen in Zeeland nog in de eerste week van december. Overigens is de Atalanta, na het Klein koolwitje, de meest waargenomen Zeeuwse tuinvlinder.

Bruine heidelibbel Foto: Jan Goedbloed

Andere soorten waarvoor de winter kritisch kan zijn, zijn de soorten die als halfwas rups overwinteren: Kleine vuurvlinder, Bruin blauwtje, Icarusblauwtje, Kleine parelmoervlinder en vrijwel alle zandoogjes. Voor geen van deze soorten is een duidelijke opwaartse of neergaande trend vast te stellen. Die lijkt er ook niet te zijn voor de drie soorten witjes, de twee dikkopjes, het Oranjetipje en het Boomblauwtje. In alle gevallen is de variatie over de jaren te groot om een trend te zien. Gelukkig maar, tot nu toe lijkt bijna elke soort na een paar slechte jaren weer een paar betere of zelfs goede jaren te hebben. Wat betreft de dalende trend van het Geelsprietdikkopje: deze soort is zeer lastig te onderscheiden van het Zwartsprietdikkopje. Misschien dat eerdere waarnemingen van het Geelsprietdikkopje toch Zwartspriet waren?

Wel afnemend in aantallen is de Koninginnenpage, die in 2015 alleen op Tholen en in Zeeuws-Vlaanderen in tuinen is gezien. Ook volgens waarneming.nl zijn 10 van de 12 waarnemingen van deze soort gedaan in Zeeuws-Vlaanderen.

Landkaartje en Kleine parelmoervlinder lijken ook af te nemen, terwijl bij de Heivlinder de aantallen zo laag zijn dat nauwelijks van een trend gesproken kan worden. Overigens zijn zowel Heivlinder als Kleine parelmoervlinder alleen maar waargenomen door Marlies Jongejan in Nieuw-Haamstede.

Hetzelfde geldt voor de Eikenpage, met in 2015 wel 10 waarnemingen in de tuin van Jan Goedbloed in Dishoek. Hieruit moet echter niet de conclusie getrokken worden dat de soort het beter doet, maar eerder dat Jan tijdens de vliegperiode van deze soort dit jaar niet op vakantie was maar thuis is gebleven.

De Oranje luzernevlinder en de Distelvlinder zijn soorten die invasiegewijs voorkomen. 2015 was voor deze soorten geen bijzonder jaar, hoewel beide soorten overal in de provincie zijn gezien.

Tenslotte zijn er in 2015 ook weer een aantal bijzondere tuinwaarnemingen gedaan. Jan Goedbloed (Dishoek) kreeg in zijn tuin in het voorjaar bezoek van een Grote vos, en in de zomer van een Keizersmantel en een Tijgerblauwtje. Andere gelukkigen die een Tijgerblauwtje in hun tuin zagen waren Gijs van Zonneveld in Oudelande, en Angelique Belfroid in Serooskerke.

En hoe verging het de verschillende libellensoorten in 2014?

Net als voorgaande jaren was de Azuurwaterjuffer de meest waargenomen juffer in Zeeuwse tuinen. Ook de Vuurjuffer en het Lantaarntje werden veel waargenomen. De Koraaljuffer lijkt ook algemeen, maar deze soort is alleen rond de vijver van Jan Goedbloed in Dishoek gezien, net als overigens in alle voorgaande jaren. Bijna een kwart van de libellen van Jan zijn Koraaljuffers! De Koraaljuffer is een schaarse soort in Zeeland, maar is wel diverse keren gemeld in Burgh-Haamstede door Maarten Sluijter (bron: waarneming.nl).

Ronduit schaars zijn wederom de Watersnuffels. Dit is niet verbazingwekkend, omdat de meeste tuinvijvers te klein zijn voor Watersnuffels die van grote oppervlakten houden om langs te kunnen patrouilleren. Bij Jo en Heleen Clarijs lijkt het wateroppervlak groot genoeg voor deze soort. De op het eerste gezicht hierop lijkende Azuurwaterjuffer voelt zich bij een dergelijk grote vijver duidelijk minder thuis. Van deze soort waren bij Jo en Heleen slecht 4 exemplaren aanwezig.

Ook Kleine roodoogjuffer is relatief weinig voorkomend. Deze soort werd alleen vanuit Walcheren (Jan Goedbloed te Dishoek en Ralf Joesse te Ritthem) gemeld. Dat ze in de vijver van Ralf zitten is niet helemaal verrassend aangezien hij deze vijver in 2014 heeft aangelegd met heel veel waterplanten afkomstig van de vijver van Jan. Ongetwijfeld zaten tussen die waterplanten wat larven van de Kleine roodoogjuffer.

Waargenomen aantallen in tuinen in periode 2002-2015

dagvlinders	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Aantal waarnemers	49	55	53	49	55	47	41	44	44	37	41	40	43	41
Dikkopjes														
Zwartsprietdikkop	275	376	507	395	366	84	61	92	71	103	53	254	142	73
Groot dikkopje	72	59	87	54	60	21	20	35	34	59	30	73	72	55
Geelsprietdikkopje*	3	2	6	3	15	1	-	2	1	1	2	1	-	-
Witjes														
Klein koolwitje	2559	2972	2998	2574	3951	2818	1745	2400	3218	2045	1884	1778	1693	2285
Groot koolwitje	1175	1771	1858	1755	1699	1933	1065	1489	1040	816	997	902	1006	1009
Klein geaderd witje	701	715	645	759	682	604	443	615	399	341	459	533	524	416
Oranjetipje	51	85	199	131	143	106	70	112	86	98	132	73	90	42
Citroenvlinder	32	53	85	89	36	42	27	27	42	21	10	74	150	150
Oranje luzernevlinder	9	6	4	2	4	1	1	74	-	1	2	69	45	5
Koninginnenpage	5	13	5	12	29	28	15	10	9	6	6	12	4	3
Blauwtjes, vuurvinders en kleine pages														
Boomblauwtje	492	704	251	510	669	1030	376	491	633	369	329	476	339	380
Kleine vuurvlinder	133	114	209	242	274	133	227	179	150	125	122	225	179	125
Icarusblauwtje	104	214	196	198	355	144	117	383	360	183	115	264	283	259
Bruin blauwtje	16	35	85	79	197	31	30	90	105	101	41	101	83	101
Eikenpage	-	-	-	?	9	3	1	-	15	10	4	9	3	10
Vossen en parelmoervlinders														
Atalanta	2776	3167	2307	2346	3361	2732	1930	1486	2282	2030	2272	1375	2329	1818
Dagpauwoog	1227	1833	683	759	1516	617	305	893	774	443	490	1356	718	476
Distelvlinder	747	2027	492	101	1021	318	169	5385	157	91	121	300	196	356
Kleine vos	575	1191	519	453	477	151	74	179	506	706	2081	4286	1959	512
Gehakelde aurelia	379	735	573	549	725	357	307	577	647	320	356	444	447	212
Landkaartje	99	250	95	62	52	29	8	44	34	11	16	24	33	7
Kleine parelmoervlinder	6	36	19	37	27	7	9	25	19	18	10	29	33	3
Zandoogjes														
Bont zandoogje	976	1221	1470	1265	1416	1256	1066	1297	871	1029	1233	1090	1423	845
Oranje zandoogje	903	1541	1530	1078	1392	508	518	837	1093	650	662	1367	1216	880
Bruin zandoogje	385	596	661	621	955	522	335	442	301	276	266	455	517	467
Argusvlinder	146	105	87	72	48	19	25	27	12	6	1	11	6	7
Koevinkje	19	23	36	31	37	17	12	9	58	37	19	35	33	43
Hooibeestje	16	75	138	97	57	47	35	31	50	39	40	74	96	54
Heivlinder	12	14	20	10	21	1	5	7	6	6	7	4	2	7
Zeldzame soorten														
Gele luzernevlinder	-	-	-	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-
Tijgerblauwtje**	-	-	-	-	2	-	-	-	1	-	-	-	-	3
Grote vos**	2	-	1	-	-	3	-	-	-	2	2	3	5	1
Oostelijke vos**	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Kleine ijsvogelvlinder*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Rouwmantel**	-	-	-	-	11	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Keizersmantel**	1	-	-	-	2	-	-	-	-	-	1	-	1	1
Grote parelmoervlinder*	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal	13897	19903	16128	13829	19610	13558	9042	17240	12975	9943	11764	15700	13621	10605

*zeldzaam voor Nederland volgens waarneming.nl, ** zeer zeldzaam voor Nederland

Andere relatief weinig voorkomende soorten zijn de Bruine winterjuffer, en de Houtpantserjuffer. Deze laatste soort, die maar uit 3 tuinen is gemeld, is minder water-gebonden dan veel andere juffers en wordt wellicht vaker over het hoofd gezien.

Een bijzondere juffer die in 2015 voor de 3e keer op rij is waargenomen is de Gaffelwaterjuffer, ook al in de tuin van Jan Goedbloed. Zoals ik vorig jaar al schreef is een waarneming van een Gaffelwaterjuffer zeer bijzonder, niet alleen voor Zeeland maar voor heel Nederland. Kwam de soort 10 jaar geleden nog alleen in Vlaanderen voor, nu is deze bezig met een gestage opmars. In Zeeuws-Vlaanderen wordt de Gaffelwaterjuffer al vaker gezien, en ook zijn er in 2014 al enkele waarnemingen van Walcheren en Zuid-Beveland. Sinds 2015 worden locaties op waarneming.nl verborgen om deze kwetsbare soort te beschermen.

Bij de libellen was de Bruinrode heidelibel wederom de meest algemene tuinsoort, net als in voorgaande jaren, gevolgd door de Paardenbijter, de Grote Keizerlibel en de gemakkelijk te herkennen Blauwe glazenmaker. Ook Viervlek en Platbuik worden uit veel tuinen gemeld.

In 2015 dook er wederom een Smaragdlibel op in de tuin van Jan Goedbloed in Dishoek. Deze nieuwe tuinsoort is niet erg algemeen in Zeeland, maar wel meer in het oosten van het land met name de omge-

Vuurlibel

Foto: Niek Haak

Een andere zeldzame soort is de Vuurlibel. Jeanette Lukasse uit Wilhelminadorp en Ralf Joosse uit Ritthem hadden beiden een exemplaar van deze fraaie soort in hun tuin. De soort is aan het opstomen en wordt de laatste jaren al wat vaker gezien, dus goed uitkijken naar deze schitterende soort.

Er was nog even hoop op ook waarnemingen van de Gevlekte witsnuitlibel bij de tuin van Jan. In 2012 zaten er 7 van deze voor Zeeland zeldzame soort bij zijn vijver, waaronder een vrouwtje dat eitjes afzette. Aangezien het doorlopen van alle larvale stadia bij deze libellen meestal 2 tot 4 jaar duurt, was de hoop dat dit jaar wellicht Gevlekte witsnuiten zouden opduiken in Dishoek. Dat is echter niet gebeurd. Er is echter nog een laatste herkansing volgend jaar voor deze soort.

De Zeeuwse dagvlinder-tuintellers

Voor liefhebbers van lijstjes is hieronder een overzicht per eiland/regio. De meeste dagvlinders werden gezien door Hans van Kuijk en Anna Almekinders uit Retranchement, Rinus Giljam uit Ritthem en Jo en Heleen Clarijs uit Oostkapelle, allemaal bezitters van grote tuinen. Een grote tuin levert natuurlijk ook veel vlinders op. De meeste dagvlindersoorten werden gezien door Marlies Jongejan uit Nieuw-Haamstede op Schouwen-Duiveland, door Jan Goedbloed uit Dishoek op Walcheren, en door Joop de Bakker uit Lamswaarde in Zeeuws-Vlaanderen. Een grote, vlindervriendelijke tuin helpt natuurlijk voor een grote vlindervariatie in de tuin, maar een goede locatie, bijvoorbeeld dichtbij de duinen, is ook belangrijk om verschillende soorten te trekken.

Diverse tuintellers hebben in 2015 ook één of meerdere libellen geteld in hun tuin. Daarnaast zijn er een aantal tuinwaarnemers met vijver die meerdere libellen en meerdere soorten hebben geteld. Heel leuk is dat Jan Goedbloed in Dishoek is in z'n eentje verantwoordelijk voor ruim de helft van alle libellenwaarnemingen. Maar betekent dat misschien dat de andere vijverbezitters kansen laten liggen?

Gaffelwaterjuffer

Foto: Jan Goedbloed

ving van de Weerribben. In Zeeland wordt de soort vooral vanuit Oranjezon (Walcheren) en een enkele melding van de Kriekepuffen bij Clinge en het sportpark van Axel gemeld.

Verder zag Jan een Zuidelijke keizerlibel in zijn tuin. Het is een soort die inmiddels vanuit heel Nederland wordt gemeld, met op waarneming.nl 37 waarnemingen voor Zeeland. Veel van die waarnemingen zijn afkomstig van het Groot Vroon te Dishoek, een gebiedje nabij de tuin van Jan, waar twee exemplaren langdurig aanwezig waren. In totaal zijn er in 2015 in Zeeland minimaal 10 Zuidelijke keizerlibellen gezien.

Oranje zandoogje Foto: Henny Waanders

Soorten libellen, aantallen en aantal tuinen waarin de soort werd waargenomen over de periode 2010-2015

Libellen	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Aantal waarnemers	18	22	26	23	25	21
Juffers						
Azuurwaterjuffer	689	830	873	489	837	974
Watersnuffel	4	4	12	8	4	7
Lantaarntje	348	209	232	277	370	203
Kleine roodoogjuffer	69	44	27	26	77	52
Vuurjuffer	429	506	372	259	405	542
Koraaljuffer	150	242	340	170	289	438
Houtpantserjuffer	152	21	63	67	35	11
Echte libellen						
Paardenbijter	113	102	146	144	141	124
Blauwe glazenmaker	94	89	76	118	75	79
Grote keizerlibel	61	74	100	118	156	105
Viervlek	14	47	66	22	43	41
Platbuik	30	32	46	20	17	19
Gewone oeverlibel	9	3	11	34	15	2
Bruinrode heidelibel	362	210	377	426	437	459
Bloedrode heidelibel	40	17	37	19	16	33
Steenrode heidelibel	28	5	22	17	21	4
Voor Zeeuwse tuinen zeldzame soorten						
Gewone pantserjuffer	1	-	-	-	-	-
Bruine winterjuffer	-	-	2	1	-	2
Gaffelwaterjuffer**	-	-	-	1	1	1
Zuidelijke glazenmaker**	1	-	-	-	-	-
Glassnijder	-	1	-	-	-	-
Gevlekte witsnuitlibel*	-	-	16	-	1	-
Zwarte heidelibel	-	-	-	1	-	-
Zwervende heidelibel*	-	-	-	1	-	-
Zuidelijke heidelibel**	-	-	-	2	1	-
Smaragdlibel	-	-	-	-	1	1
Zuidelijke keizerlibel*	-	-	-	-	-	1
Vuurlibel*	-	-	-	-	-	2
totaal	2594	2436	2818	2220	2942	3100

*zeldzaam voor Nederland volgens waarneming.nl,

** zeer zeldzaam voor Nederland

Overzicht van tellers en waarnemingen in 2014 gesorteerd op eiland en tuingrootte

		tuin-opp.	weken geteld	aantal soorten dagvlinders	aantal ex. dagvlinders	aantal soorten libellen	aantal ex libellen
Schouwen-Duiveland							
Henny Ravesteijn	Burgh-Haamstede	1000	35	20	457	8	52
Hans de Bruin	Ouwerkerk	615	29	17	440	1	1
Marlies Jongejan	Nieuw-Haamstede	500	26	22	488		
Cobie Dekker	Nieuw-Haamstede	350	26	14	145	6	17
Gijs van den Ende	Zierikzee	100	21	11	99	8	69
Tholen							
Ria de Rijke	St Maartensdijk	75	27	13	262		
Marthe Bouvy	St Maartensdijk	100	17	10	61		
De Bevelanden							
Gijs van Zonneveld	Oudelande	1100	27	15	155		
Cornellie Jol	Wissenkerke	1000	29	14	446		
Elly Geelhoed	Kortgene	825	33	15	203	1	3
Jeanette Lukasse	Wilhelminadorp	600	34	14	458	8	386
Diny Moreauw	Wissenkerke	450	26	13	185		
Henny Lobbezoo	Rilland	340	21	9	88		
T. Antheunisse	's-Heer Abtskerke	300	27	15	113		
Jenny de Gruiter	Kapelle	100	29	12	115	3	8
Henny Waanders	Goes	65	8	14	59	4	5
Marga de Pundert	Goes	25	26	12	90		
Marja en Henk Wagenaar	Kapelle	15	10	6	49		
Walcheren							
Rinus Giljam	Ritthem	9200	19	15	913		
Jo en Heleen Clarijs	Oostkapelle	4400	32	19	845	11	94
Ralf Josse	Ritthem	1850	36	20	396	12	302
Jan Goedbloed	Dishoek	950	30	24	558	17	1804
Anton Baaijens	Oost-Souburg	560	25	17	341	11	211
Christien van den Bosch	Middelburg	500	24	13	108	5	49
Jannie van Bloois	Domburg	350	23	13	87	1	1
Angelique Belfroid	Serooskerke	350	30	16	184	4	16
Gerard en Evelien Troost	Middelburg	250	27	17	169	4	33
Han Reijnhoudt	Westkapelle	120	14	13	47	5	7
Marielle Berkenbosch	Westkapelle	60	23	11	79	2	2
Hannie Joziase	Middelburg	20	12	9	40	4	7
Jan van Belzen	Arnemuiden	25	32	13	196		
Janneke van Belzen	Arnemuiden		14	9	205		
Zeeuws-Vlaanderen west							
VanKuijk /Almekinders	Retranchement	6000	35	19	1056		
Henk Bondewel	Oostburg	20	31	13	239	3	28
Han Risseeuw	Oostburg		21	10	93		
Hanneke Bril	Oostburg		16	11	66		
Conny Jansen	Waterlandkerkje		22	12	159		
Zeeuws-Vlaanderen oost							
Ruth Neuhausler	Hulst	1600	26	16	284		
Lina Gernaert	Hulst	1100	17	11	150		
Rinus de Fouw	Terneuzen	350	22	8	97	4	8
Joop de Bakker	Lamswaarde	335	35	21	374		

Tenslotte

Helaas is ook dit jaar weer één formulier in de post zoekgeraakt. Daarom advies aan alle waarnemers die hun formulier per post sturen: Maak eerst een kopie voor eigen gebruik. Ook dringend verzoek om formulieren op A3 formaat in te sturen, en niet kleiner. En voor komend seizoen hebben we het goede voornemen alle ingevulde formulieren te verzamelen voor 1 december!

Dankwoord

Het invoerwerk van alle waarnemingen werd dit jaar vrijwel volledig uitgevoerd door Hannie Joziassse. Hannie, zeer bedankt hiervoor. Jan Goedbloed was zo vriendelijk het verhaal te screenen op bloopers. Dit verhaal was echter niet mogelijk zonder alle waarnemers van de Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland. Verder mocht voor dit verhaal gebruik worden gemaakt van tuintellingen uit west Zeeuws-Vlaanderen - gedaan door leden van werkgroep 't Duumpje. Ook hebben een aantal mensen die niet verbonden zijn met onze werkgroep weer waarnemingen aangeleverd. Allen wederom zeer bedankt voor hun formulier.

Wil je meedoen met tuintellingen? In het midden van dit nummer zit het tuinformulier voor 2016. Noteer voor elke soort het maximum per week en stuur het formulier aan het einde van het jaar, maar voor 1 december, op. Vergeet niet eerst een kopietje voor jezelf te maken. Iedereen veel succes en plezier met het tuinformulier van 2016!

Tijgerblauwtje

Foto: Jan Goedbloed

Bijzondere waarnemingen in 2015

Jan Goedbloed

Voor dit jaaroverzicht is gebruik gemaakt van de in waarneming.nl ingevoerde gegevens. Hier en daar heb ik mij bekende waarnemingen toegevoegd, maar andere gegevensbronnen zijn voor mij niet of niet eenvoudig toegankelijk. Dit overzicht pretendeert dus niet volledig te zijn, maar geeft een indicatie van de betekenis van het afgelopen jaar voor bijzondere vlinders en libellen in Zeeland.

Waar bij de verspreiding het aantal hokken wordt genoemd, wordt hiermee kilometerhokken bedoeld, tenzij anders vermeld. Bij enkele zeldzame soorten worden ter bescherming alleen de uurhokken (5x5 km) bekend gemaakt.

Dagvlinders

De invasie van het **Tijgerblauwtje** vanuit het zuiden leverde 5 waarnemingen in Zeeland op, namelijk in Oudelande, Haamstede, Nisse, Dishoek en Serooskerke.

Er was landelijk ook een invasie van de **Keizersmantel**, maar slechts één waarneming in Zeeland, op 3 juli in Dishoek.

Van de soorten van de Zeeuwse zes deden enkele soorten het niet best.

De **Grote vos** werd 3 keer met zekerheid waargenomen, bij Dishoek, op de Schotsman en in Koudekerke. De **Oostelijke vos** werd één keer vastgesteld bij Klein-Valkenisse, en er werden twee keer langsvliegende vossen gezien, die dus niet op naam konden worden gebracht, in Dishoek en bij Groede.

Zowel de **Koninginnenpage** als de **Kleine parelmoervlinder** werden uit maar 11 hokken gemeld. Het aantal waarnemingen verschilde echter enorm, namelijk 13 van de Koninginnenpage tegen 36 van de Kleine parelmoervlinder. Deze laatste komt alleen voor in de duinen waar vaak meerdere waarnemingen per hok worden gedaan, de Koninginnenpage wordt zelden meer dan één keer uit een hok gemeld. De verdeling van de waarnemingen per regio was voor de Koninginnenpage 10 Zeeuws Vlaanderen, 2 Tholen, 1 Zuid Beveland (Borssele), en voor de Kleine parelmoervlinder 22 Walcheren, 12 Schouwen, 2 Zeeuws Vlaanderen (Heikant).

Hiermee vergeleken deed de **Heivlinder** het beter met 53 waarnemingen in 23 hokken.

Dankzij gerichte actie werd de **Argusvlinder** gemeld uit 60 hokken met een maximum aantal van 79 in het sluiscomplex van Hansweert tijdens een Zeeuwse zes werkgroepsexcursie op 8 augustus.

Libellen

De **Gaffelwaterjuffer** heeft inmiddels vaste voet aan de grond gekregen op Walcheren en komt daar nu in aantal voor in 4 uurhokken, met een maximum waarneming van 62 ex op één locatie.

Eindelijk was er dit jaar een gedocumenteerde waarneming van de **Grote roodoogjuffer** op Walcheren, naast het bekende voorkomen in Zeeuws-Vlaanderen en het Poelbos bij Goes.

De **Tengere pantserjuffer** werd uit 4 hokken gemeld, uit de Braakman, bij Heikant en bij Dishoek (2).

De **Zuidelijke glazenmaker** had een goed jaar met 4 hokken in Zeeuws Vlaanderen (3 Braakman, 1 Hoofdplaat) en 1 op Walcheren (Dishoek).

Er werden 3 **Bruine glazenmakers** waargenomen, bij Clinge, Sluiskil en Oostkapelle.

De **Zuidelijke keizerlibel** deed het ook goed met 3 hokken in Zeeuws Vlaanderen, 4 op Walcheren, 1 op Schouwen en 1 op Sint Philipsland.

Bij Dishoek werden van 9 september tot 3 oktober 2

Grote vos

Foto: Jan Goedbloed

Nonvlinder

Foto: Pieter Simpelaar

Zadellibellen gezien, ook parend en eiafzettend, zie het artikel in dit nummer.

Een **Zuidelijke oeverlibel** werd gefotografeerd in de Wilde Landen bij Heikant.

Er waren dit jaar weer **Zwarte heidelibellen** te zien in Zeeland: 10 ex bij Dishoek en 1 in Oranjezon.

Er werd slechts 1 **Bandheidelibel** gezien bij Rilland, waarschijnlijk is de daar kort aanwezige populatie weer verdwenen, de paden en poelen zijn inmiddels totaal dichtgegroeid.

Nachtvlinders

Van de **Doodshoofdvlied** werden een rups in Middelburg en een vlinder in Terneuzen gevonden. Er werden 2 **Wingerdijlstaarten** gevangen in Oudelande en Nieuwdorp en ook 2 **Gestreepte pijlstaarten** in Vrouwenpolder en Axel.

Telkens 1 exemplaar werd gezien van **Getekende rozenspanner** (Serooskerke Sch), **Duinworteluil** (Domburg), **Boksbaardvlied** (Middelburg), **Veldgrasuil** (Serooskerke W), **Okergele grasuil** (Nieuwvliet), **Vlasbekuiltje** (Oostkapelle), **Zwartpuntvolgeling** en **Bruine heide-uil** (beide Nieuw-Haamstede), **Bruine**

groenuil, **Kadeni-stofuil** en **Viervlakvlied** alle drie (Kruiningen). De **Nonvlinder** werd 2 maal gemeld (Goes, Oostkapelle).

Een rups van de **Kamillevlied** werd gevonden in de Yerseke Moer.

Natuurlijk meest overdag werden 24 **Katoendaguil** en 44 **Vlekdaguil** waargenomen.

En zo maar even 55 meldingen van de **Florida-uil**, met een maximum van 11 in Sluis. Ook de **Ni-uil** deed het goed met 7 waarnemingen verdeeld over de hele provincie (Oostburg, Sluis, Heinkensand, Oost-Souburg, Ouwkerk).

Heel mooi (zowel vlinder als waarneming) was een **Spaanse vlag** bij Zuiddorpe.

Er werden maar liefst 8 **Cipresdwergspanners** gemeld, vorig jaar nieuw in Zeeland met 2 ex. Deze vrij nieuwe soort zit duidelijk in de lift.

Vorig jaar werd bij Westdorpe het **Vaal kokerbeertje** nieuw voor Nederland gevonden, in 2016 werden er 2 gevangen (Nieuwvliet, Sluis).

En als laatste natuurlijk het bijzonder fraaie **Prachtpurperuiltje** van Kruiningen, alweer een nieuwe voor Nederland.

Spaanse vlag

Foto Henny Waanders

Duinparelmoervlinder op Saeftinghe

Angelique Belfroid

Al jaren stond het op mijn lijstje goede voornemens: mijn oude dia's eens een keer doornemen en Nederlandse waarnemingen op waarneming.nl zetten. Afgelopen december was het dan zo ver, wat me een Veenbesblauwtje en Veenbesparelmoervlinder op het Dwingelderveld opleverde en Gentiaanblauwtje op het Aamsveen. Voor iedereen die deze soorten ook graag eens zou willen zien, het zijn waarnemingen uit de jaren 1993/94, dus de situatie is ongetwijfeld enigszins veranderd.

Duinparelmoervlinder Foto: Angelique Belfroid

Al bladerende door mijn meest buitenlandse vlinderdia's viel mijn oog ineens op een Duinparelmoervlinder bij Saeftinghe. Duinparelmoer bij Saeftinghe! De dia toch nog maar 's goed bekeken, en ja, het is nog steeds een Duinparelmoervlinder. Op het raampje staat een uitroepteken. Ook toen al, in augustus 1996, was ik me er van bewust dat dit iets zeldzaams was, maar er was nog niet zo'n mooi platform als waarneming.nl. Of zoals de Prikkebeen. De waarneming kon dus nog niet worden gedeeld met anderen en verdween in een map naar zolder en werd vergeten. Tot vandaag.

De waarneming kan ik me nog goed herinneren. Ik woonde nog in Utrecht, en het was de eerste keer dat ik afreisde naar Saeftinghe. Met hoge verwachtingen. En als natuurliefhebber toen ik voor de allereerste keer Saeftinghe zag, ..., viel 't me tegen. Mijn verwachtingen waren te hoog gespannen geweest. Ik zag een eindeloze vlakte waar je niet vrij op kon, alleen dat eerste stuk met die wegdistels daar was het droog genoeg om te lopen. Er vlogen wat vlinders rond, ook een parelmoervlinder. Ik maakte wat plaatjes en dat was 't. Pas thuis, weken later, toen de dia's ontwikkeld waren, zag ik wat ik exact had gefotografeerd.

Duinparelmoervlinder Foto: Hannie Joziassse

Duinparelmoervlinders worden langs de hele kust van Noordwijk tot Schiermonnikoog waargenomen. Daarnaast zijn er de afgelopen 5 jaar vier Duinparelmoervlinders gezien in Groningen, Drenthe en de kop van Overijssel. Voorheen was de soort ook bekend op de Hoge Veluwe, maar daar lijkt hij sinds 2005 te zijn verdwenen. Ten zuiden van de rivieren zijn geen waarnemingen van Duinparelmoervlinders in het bestand van waarneming.nl. Toch heeft de soort voorheen wel degelijk ook in Zeeland gevlogen. Volgens onze eigen Vlinderatlas zijn diverse waarnemingen gedaan in de Zeeuwse duinen, maar helaas zijn daarvan de meeste niet gedateerd, zodat onduidelijk is in welk jaar dit was. Wel gedateerd zijn een waarneming uit 1892 bij Domburg en 1958 bij Renesse. Volgens de Atlas van de Nederlandse Dagvlinders (Tax 1989) zijn er na 1980 geen Duinparelmoervlinders meer gezien in Zeeland.

Duinparelmoervlinder Foto: Angelique Belfroid

In België is de soort ook niet bepaald algemeen. De laatste waarneming uit Vlaanderen dateert uit 1977 (De Panne) (Maes et al 2013: Dagvlinders in Vlaanderen). Daarnaast is in 2004 en in 2010 in de omgeving van Namur nog een Duinparelmoervlinder gezien. Alle genoemde gebieden in België en Nederland liggen ver weg van Saeftinghe. Het is dus een raadsel hoe in Saeftinghe in augustus 1996 (de exacte datum is helaas niet meer te achterhalen) een Duinparelmoervlinder kan zijn opgedoken.

Zadellibellen bij Dishoek

Jan Goedbloed

Op woensdag 9 september 2015 stuurde Niek Haak op advies van zijn oom Bram Willeboordse zowel aan de secretaris als aan de voorzitter van de werkgroep de volgende mail:

"Ik ben een hobby fotograaf en ik fotografeer regelmatig libelles en dan met name vliegende exemplaren. Ik denk dat ik vandaag bij Dishoek (pompstation) een Zadellibel gefotografeerd heb, maar ik ben bepaald geen deskundige (even opgezocht op internet en in een libellengids). Nou schijnen die heel zeldzaam te zijn in Nederland, dus misschien is dat inte-

Zadellibel vrouw bij Dishoek

Foto: Niek Haak

ressant om te checken en als het klopt registreren (en wellicht zijn er al meer waarnemingen?). Ik zag van een flinke afstand mannetje en vrouwtje in tandem vliegen, ze leken beide redelijk op elkaar (opvallend geel met een bruine 'hoed', duidelijk anders dan de normaal aanwezige libelles). Later ging het vrouwtje eitjes leggen en daarbij heb ik in de vlucht enkele foto's kunnen maken. Hopelijk zijn de foto's goed genoeg voor identificatie. Het vrouwtje werd even later trouwens door een mannetje van de keizerlibel in het water gekieperd, maar ze was al snel weer in de lucht en bleef nog een hele tijd rondvliegen om te eten. Klopt het dat dit een Zadellibel is?

Twee weken geleden heb ik daar ook diverse exemplaren van de Zuidelijke glazenmaker gezien en gefotografeerd, maar die zijn als ik zo op internet kijk minder zeldzaam.

met vriendelijke groeten,
Niek Haak"

Zuidelijke glazenmaker man bij Dishoek Foto: Niek Haak

Peter stuurde de mail de volgende dag aan me door en het was me meteen duidelijk: het klopte inderdaad, de foto toonde een Zadellibel, en nog wel in mijn eigen 'achtertuin'!

Helaas was het die dag al te laat om nog te gaan zoeken, en de volgende dag, vrijdag 11 september, had ik een afspraak in Noord-Holland, dus zou ik vanaf 11 uur de hele dag afwezig zijn. Ik mailde Niek dat zijn determinatie correct was, feliciteerde hem met deze bijzondere waarneming, en met zijn uitzonderlijk mooie foto's, en sprak af dat ik de waarneming op waarneming.nl zou plaatsen. Bij nader inzien heb ik de waarneming later wel vervaagd vanwege de kwetsbaarheid van de plek. Toen ik de volgende dag voor 11 uur toch nog even ging kijken, stonden er al een paar mensen te wachten, en die dag zijn er meer wezen zoeken, maar zonder resultaat.

Het bleef daarna dagenlang regenachtig weer, geen weer voor libellen en zeker niet voor die zuidelijke zoonanbidders. Daarom heb ik de waarneming enkele dagen later weer zichtbaar gemaakt. Ik ben nog wel een paar keer wezen zoeken, maar het was telkens maar kort zonnig tussen de buien door.

Op 19 september was het eindelijk wat langer zonnig, dus wandelde ik maar weer eens naar het Groot Vroon. Daar zag ik Henk en Willy Remijn die planten en paddenstoelen aan het zoeken en fotograferen waren. Terwijl ik met Henk bij de poel stond te praten, vloog er opeens een libel langs die weleens een Zadellibel zou kunnen zijn. Mijn adrenaline-niveau schoot direct omhoog. De libel vloog nog een keer snel langs, het leek er toch echt wel één te zijn. Even later zag ik een vrouw Zadellibel tussen de lage rietstengels vliegen, ik richtte mijn verrekijker, ze liet zich even met alvast gekromd achterlijf langs een stengel naar beneden zakken, waar ze waarschijnlijk eieren af wilde gaan zetten, en werd meteen op de huid gezeten door een man Grote keizer. Nu wist ik het (bijna) zeker. Ik belde meteen een paar bevriende libellenkenners. Vervolgens bleven de Zadellibel(len) een hele tijd weg. Totdat een man Zadellibel een paar keer prachtig en vooral herkenbaar voorlangs vloog. Even later kwam een onvolwassen Boomvalk aanvliegen die ging jagen. Hij of zij plukte enkele keren een libel uit de lucht om die uit het vuistje in de vlucht op te peuzelen. We zeiden nog tegen elkaar: Het zal toch

niet waar zijn dat het net de Zadellibellen zijn?

De volgende dag is er de hele dag door gezocht door een hele groep mensen, soms wel twintig tegelijk. De Zadellibellen werden niet gezien, dus het leek erop dat ze ofwel verder getrokken waren ofwel geëindigd waren als boomvalkensnack.

Een week later, op 27 september liep ik maar weer eens het Groot Vroon op, er bleken al minstens 12 lieden te wachten of er iets moois te zien zou zijn. Terwijl ik stond te praten vloog er opeens een vrouw Zadellibel langs. Opwinding alom, en iedereen kreeg de libel goed te zien. Vooral omdat ik haar na een paar uur af en toe langsvliegen op een zeker moment zag dalen tussen het riet waar ze bleek eieren af te gaan zetten op een liggende stengel van een Lisdode. Zoals je eiafzettende libellen vaak ziet doen, liep ze daarbij langzaam al eiafzettend achteruit. Naast de Lisdoddestengel stond een spriet van Lidrus en deze kwam terecht in de 'oksel' van haar rechterachtervleugel. Ik denk dat dit een soort kortsluiting veroorzaakte in haar hersentjes, ze was niet in staat een besluit te nemen om iets te gaan doen om uit deze positie te komen. Een soort geestelijke patstelling. Ze bleef zo wel een half uur zitten, terwijl de waarnemers om het hardst aan het fotograferen waren.

Zadellibel man

Foto:Tobi Koppejan

Niek Haak was zo verstandig geweest zijn voeten in laarzen te stoppen en stond er na een tijdje met zijn neus (lees: lens) bovenop. Een zoekende man Paardenbijter kwam tussen de rietstengels doorvliegen, zag de vrouw Zadellibel, dook er bovenop, klemde zijn achterlijfstanden om haar nek en trok haar uit de verwarrende positie. Uiteraard was ze het hier totaal mee oneens en ze protesteerde en kronkelde om uit zijn greep te komen. Niek keek verwilderd om zich heen toen ze samen spartelend om zijn hoofd tolden. Helaas hebben we daar geen foto van.

Op 30 september stond ik er weer en met mij nog zo'n 20 mensen. En weer vloog er opeens een Zadellibel langs, deze keer een man. Deze heeft een tijd met tussenpozen boven het grasland al jagend heen en weer gevlogen. Prachtig in het zonlicht. De libel ging op een gegeven moment midden in het riet zitten, nog net zichtbaar door het blauwe zadel. Dit was de enige keer dat een zittende man is gezien.

Zadellibel vrouw bij Dishoek

Foto: Niek Haak

We zagen later nog een ander patrouillerend exemplaar, met een veel minder opvallend blauw zadel. Vanwege het patrouilleren denken we dat het een tweede man was.

Ook op 1 oktober werden door meer dan 20 man twee Zadellibellen gezien, een man en een vrouw.

Op 2 en 3 oktober gaf waarschijnlijk één exemplaar (maar mogelijk op de 2e toch twee volgens de waarnemers) kort acte de présence.

Daarna sloeg het weer om en ging van mooi nazomerweer naar koud en bewolkt. Het feest was over.

Het is opvallend dat er met tussenpozen telkens meerdere Zadellibellen zijn gezien, en wel minstens één paar. Er is nog volop discussie geweest over het aantal vrouwen. Het vrouwtje op de geweldige foto van Niek vertoont een voor een vrouw opvallend duidelijk blauw zadel op het tweede achterlijfssegment, andere keren leek de kleur blauw bijna geheel afwezig. Maar vergelijking van foto's laat toch geen duidelijk verschil zien. Blijkbaar is de hoeveelheid blauw bij vliegende exemplaren moeilijk in te schatten. Het fotograferen van vliegende libellen blijkt toch wel moeilijk te zijn. Alleen Niek Haak heeft een mooie foto kunnen maken van een vrouwtje. Er zijn ook wel foto's gemaakt van vliegende mannetjes, maar het bleek niet mogelijk om verschillende individuen te kunnen onderscheiden. En er is maar één foto van een zittende man. De conclusie moet zijn dat er geen fotografische bewijs is dat het hier om meer dan één man en één vrouw ging.

De Zadellibel is een soort die voorkomt in de droge gedeeltes van Afrika en West-Azië, en die daar gewend is om over grote afstanden te zwerven tussen de oases. Vanuit Noord-Afrika zwerft de soort af en toe ook in noordelijke richting, waarbij zelfs IJsland al eens bereikt is. Maar ook in andere richtingen kunnen ze grote afstanden afleggen. Zo is er ook al eens één waargenomen in Frans Guyana in Zuid-Amerika. In 2015 was er in Zuid-Europa sprake van een grootscheepse invasie. Alleen al in de Algarve, Zuid-Portugal, zouden er zo'n slordige duizend zijn waargenomen. In België werden tussen 4 oktober en 8 november meerdere Zadellibellen gezien in en bij de haven van Zeebrugge.

De twee Zadellibellen bij Dishoek zijn ongetwijfeld onderdeel geweest van bovengenoemde invasie. Daarbij kunnen ze rechtstreeks afkomstig zijn uit Afrika, óf ze kunnen afkomstig zijn uit Zuid-Europa, nadat daar een bevrucht vrouwtje eieren heeft afgezet. De soort kan namelijk, net als sommige vlinders, meerdere generaties per jaar hebben omdat de larven zich snel kunnen ontwikkelen, onder ideale omstandigheden zelfs in drie maanden. De Zadellibel plant zich al jaren af en toe voort in Zuid-Frankrijk. Het vrouwtje kan dus ook van daar, of zelfs van een onbekende noordelijker locatie, afkomstig zijn. Maar voor zover mij bekend zijn er uit de literatuur nog geen gevallen bekend van uitsluitende exemplaren noordelijker dan Zuid-Frankrijk. De op het vron gelegen ondiepe, warme poel met lage, open vegetatie voldoet prima aan de biotoopeisen. Het is zelfs nog mogelijk, maar niet erg waarschijnlijk, dat ze hier ter plaatse zijn uitgeslopen, voortgekomen uit eerder in 2015 afgezette eitjes.

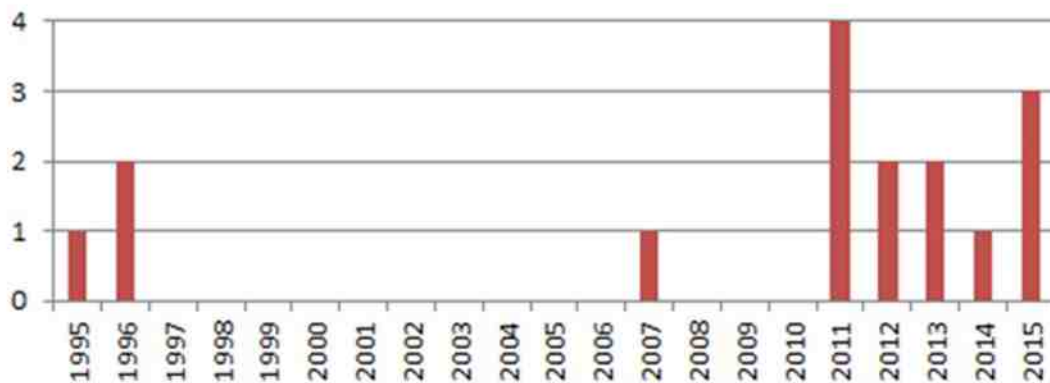
Van de door ons waargenomen afgezette eitjes zal wel niks terecht komen, waarschijnlijk kunnen de larven een winter in ons klimaat niet overleven. In de

Vrouw Zadellibel met man Paardenbijter
Foto: Niek Haak

Voorkomen in Nederland en Zeeland

In Nederland werd er voor het eerst een Zadellibel waargenomen in 1995. In de laatste vijf jaar lijkt het voorkomen een jaarlijks fenomeen te zijn geworden. De enige andere Zadellibel dit jaar werd éénmalig waargenomen en gefotografeerd bij Amsterdam.

Waarnemingen van Zadellibel in Nederland, gegevens waarneming.nl

vroonpoel zijn bovendien veel predatoren aanwezig, vooral veel libellenlarven van veel soorten. Bovendien heeft één of andere gek hier vissen uitgezet. Er was op 9 september een school van 25 exemplaren van de Winde te zien, alle blauwgrijs met geel, dus een kweekvorm. Op 22 oktober heb ik, met medewerking van Staatsbosbeheer, Zeeuws Landschap en Rienk Geene, een vangactie uitgevoerd. Helaas waren de vissen ons te snel af.

Gemengde tandems

Zoals hierboven al werd gemeld, werden er af en toe tandems gevormd met de aanwezige Paardenbijters. Niek fotografeerde op 9 september een tandem van een man Paardenbijter met een vrouw Zadellibel. Op de 19e zagen we eerst een tandem van een man Paardenbijter met een (man of vrouw) Zadellibel, en even later een tandem van een man Zadellibel met een man (!) Paardenbijter in de vrouwpositie. Op 27 september pakte een man Paardenbijter de vrouw Zadellibel vlak voor onze neus (zie de foto). In alle gevallen werd er door de libel in de vrouwpositie heftig gesparteld.

Dit was de vierde waarneming van de Zadellibel in Zeeland. Zoals ik al schreef in 'Libellen in Zeeland' stond ik op 1 september 1996 in Westkapelle met een groep vogelaars te kijken naar een Sperwergasmus toen er een man Zadellibel langs vloog. De anderen bleken er geen belangstelling voor te hebben. Op 31 oktober 2012 fotografeerde Adri Jooisse een vrouwtje tijdens het ringen van zangvogels in de Boswachterij Westerschouwen. Op 30 oktober 2013 vond Marco Knipping een man die vast zat in de vegetatie op de zeedijk bij Hoofdplaat. Ook hij maakte een foto. Gezien de klimaatontwikkeling lijkt het waarschijnlijk dat de Zadellibel vaker zal gaan opduiken in Zeeland. Het juiste biotoop is hier tenslotte volop aanwezig, en we weten inmiddels dat ze mobiel genoeg zijn om hier terecht te komen.

Tandvlinders deel 16, de Bruine wapendrager

De lepidopterologische betekenis van de Schouwse duin- en vroongronden. Tandvlinders deel 16.

Henk Wagenaar

Vanwege langdurige ziekte is er niet van gekomen om deze bijdrage eerder af te ronden.

De vorige aflevering ging over de Kleine wapendrager en is geplaatst in het decembernummer van 2014.

De zestiende soort die door Boer Leffef behandeld wordt is: *Clostera curtula*. De Nederlandse naam is: Bruine wapendrager. Boer Leffef schreef: "Vrij gewoon, twee generaties".

Eitjes worden door de vrouwtjes in april/mei of in augustus afgezet op de waardplanten. De rupsen zijn aan te treffen in de periode van mei tot juli en van september tot begin oktober. Ze leven als ze nog onvolgroeid zijn in groepen bij elkaar tussen samengesponnen bladeren. Als de rupsen groter worden verspreiden ze zich meer en leven uiteindelijk solitair tussen de samengesponnen bladeren van de voedselplant.

's Nachts trekken ze erop uit om voedsel te zoeken. Rupsen kunnen tot max. 3 ½ cm. groot worden. Op het lichaam staan fijne, grijsachtig-witte haartjes, die op kleine geelachtige wratjes staan ingeplant. De kop van de rups is zwart met een gele tekening. Het rupsenlichaam is bleek okerkleurig. Over de rug en de flanken lopen gebroken, zwarte lengtestrepen. Op segment 4 en 11 zit op het midden van de rug een klein zwart wratje, dat goed opvalt.

Bruine wapendrager (*Clostera curtula*)

Kenmerken

De Bruine wapendrager is een soort die (redelijk) goed te determineren is.

De lengte van de voorvleugels bedraagt 13 tot 18 mm. In rust houdt de vlinder de vleugels over het achterlijf, iets wat we bij veel nachtvlinders zien. Een belangrijk kenmerk is de duidelijk afgetekende donkerbruine/roodbruine vlek bij de vleugelpunt van de voorvleugel. Aan de binnenkant van deze vlek loopt een duidelijke witte dwarslijn, die goed opvalt.

De waardplant is (ratel)populier en wilg. De soort kan worden aangetroffen in bossen, struwelen, populieraanplantingen, parken, tuinen en windsingels.

Levenscyclus, vliegtijd en gedrag

De soort vliegt van begin april tot eind augustus in twee generaties. De vlinders komen op licht.

De pieken in Zeeland vallen in week 17 (eind april) en week 31 (begin augustus).

De verpopping vindt ook plaats tussen de samengesponnen bladeren van de waardplant. De poppen van de herfstgeneratie vallen met de bladeren op de grond en overwinteren daar. Vanaf begin april kunnen de eerste vlinders worden waargenomen.

Voorkomen in Nederland

Op bijgaand kaartje is te zien dat de Bruine wapendrager een algemeen voorkomende soort in ons land is, die in bijna alle provincies goed verspreid voorkomt. Vroeger was dat blijkbaar anders, omdat ik ergens bij deze soort las dat de Bruine wapendrager vooral in het oosten en zuiden van het land voorkwam, en ook in de duinen. Door het Zeeuwse nachtvlinderonderzoek lijkt Zeeland nu de provincie te zijn waar deze soort het best verspreid voorkomt. Deze soort is dus geen bedreigde vlinder.

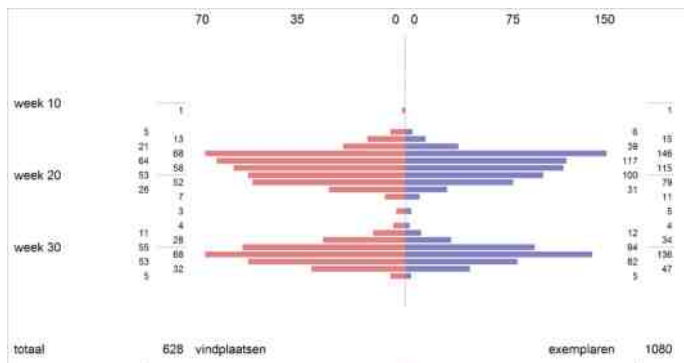

Voorkomen in Zeeland

In onze provincie kan de soort overal worden aangetroffen, zo is op bijgaand verspreidingskaartje te zien. De meeste waarnemingen komen uit Groot-Abbeele en Retranchement. Dat heeft uiteraard alles te maken met de intensiteit van het neerzetten van een nachtvlinderdial. In alle delen van Zeeland is de soort waargenomen. Op 628 vindplaatsen werd de Bruine wapendrager gevonden. Vanaf 1980 t/m 2012 gaat het dan om 1080 exemplaren. De meeste exemplaren zijn gevangen vanaf 2005. In 2009 zijn de meeste

Verspreidingskaart Nederland

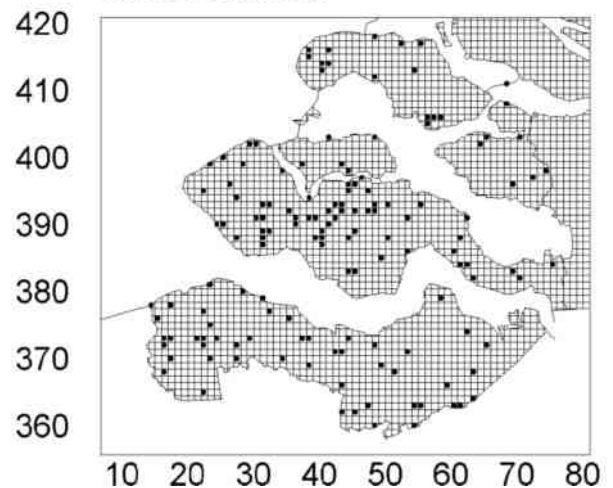

Tabel Weekoverzicht

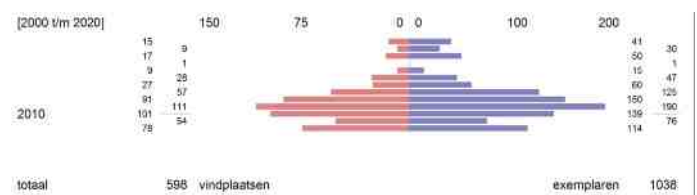
bruine wapendragers geteld, terwijl in 2003 het slechts 1 exemplaar betrof. Van de jaren na 2012 heb ik geen gegevens ontvangen, maar toen liep ons nachtvlinderproject ook af. Ongetwijfeld zullen er daarna ook nog Bruine wapendragers geteld zijn.

Persoonlijk vind ik het altijd een mooie soort, ook al zijn er soorten die meer kleuren hebben dan deze. In alle eenvoud kan iets toch de moeite waard zijn.

Clostera curtula

Verspreidingskaart Zeeland

Tabel jarenoverzicht

Bruine wapendrager

Foto: Henny Waanders

Geraadpleegde bronnen:

- De lepidopterologische betekenis van de Schouwse duin- en vroongronden, W.J.Boer Leffef, 1977. Uitgave van Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Leersum 1980.
- Nachtvinders, veldgids met alle in Nederland en België voorkomende soorten; Waring, P. en Townsend, M.
- Rupsen van Europese dag- en nachtvinders; Carter, D.J. en Hargreaves, B.
- www.vlindernet.nl

Zilveroogje te Oostkapelle

Zilveroogje *Tebenna micalis* te Oostkapelle, een nieuwe Zeeuwse soort.

Tobi Koppejan

Op de site van de KNNV las ik dat er op 21 augustus 2015 een (nacht)vlinderavond georganiseerd werd door Heleen en Jo Clarijs in hun tuin in de Brouwerijstraat te Oostkapelle. Omdat ik geen lid ben van de KNNV besloot ik eerst even te bellen met dhr Clarijs om te checken of ik wel welkom was. Dit was gelukkig geen probleem.

Na een beetje zoeken kwam ik terecht in de tuin en verbaasde ik me allereerst over de grootte ervan, met diverse paadjes en prachtige begroeiing, zelfs in het donker! Ik werd welkom geheten in een partytent waar genoeg versnaperingen op de tafel stonden om de

hele nacht door te gaan met nachtvlinders.

De mensen die al eerder waren begonnen lieten mij een "kijkje in de keuken" zien waar ik zelf nog geen weet van had. Aan beide zijden van het laken stond een fikse lamp opgesteld en daarbij minimaal één persoon aan elke kant die snel en vakkundig de nachtvlinders van het laken "veegden". Dit ging in de potjes en vervolgens naar de partytent waar Kees Los met een loupe en goed licht voor de determinatie zorgde. Daarna ging de persoon die naast Kees zat de gedetermineerde vlinders in een grote ton "kloppen" om dubbeltellingen te voorkomen. Ik vond het allemaal reuze spannend en vernieuwend, tenslotte vang ik thuis natuurlijk ook macro's en micro's met een val maar ik fotografeer ze alleen en stop ze zelden in een potje.

Ik probeerde net als de anderen zo snel als ik kon de vlinders naar de tent te brengen, maar werd wel nieuwsgierig naar wat er inmiddels al gevangen was. Een rijtje potjes aan de verre zijde van de tafel verborg de ongedetermineerde soorten en daar was ik aan het eind van de avond/nacht erg benieuwd naar. Ik maakte een aantal foto's van de vlinders en de volgende dag probeerde ik deze thuis met behulp van internet en boeken te determineren.

Een spitskopmot en wat grasmotten konden vrij gemakkelijk gedetermineerd worden maar één micro viel op door z'n vreemde vorm, een beetje driehoekige vleugels en deze leek een beetje op Zilvervlekblad-

roller of Brandnetelmot, maar helemaal kloppen deed het niet. Ik kwam al snel uit bij de familie van de glittermotten (Choreutidae) en na wat bestuderen van de gelijkende soorten was het niet moeilijk meer, een heus Zilveroogje, volgens waarneming.nl de vierde van Nederland en de eerste van Zeeland!

De vliegtijd van het Zilveroogje is van mei tot begin oktober in twee generaties en de soort kenmerkt zich door een redelijke mix van oranje, zwart en zilverkleurige vleugels en een aantal oogvlekjes met daarin een felle zilveren kern. Waarnemingen in de rest van Europa komen vooral uit Frankrijk, Portugal en het zuiden van Engeland.

Het mag duidelijk zijn dat het een zeer geslaagde nacht was geweest en mijn dank gaat dan ook vooral uit naar Heleen en Jo die naast het openstellen van de tuin ook nog echt weten wat gastvrijheid betekent.

VERVOLG VAN ACTIVITEITENPROGRAMMA:

6 mei: van 14.00 – 16.00 uur libellenexcursie tuin Terra Maris Oostkapelle, olv. Jan Tuin en Peter Geene.

11 Mei: Openbare werkgroepbijeenkomst met Kars Veling (Vlinderstichting) over de projecten 'Idylle' en 'Op de bres'.

14, 21 of 28 mei: Onderzoek in o.a. Yerseke Moer: hoe ver strekt het Argusvlinder-bolwerk van Hansweert zich uit? Zie elders in dit nummer. Contactpersoon Angelique Belfroid 06-27862474.

22 juni: Zonnewendeborrel in Terra Maris, Oostkapelle/Westhove, plus nachtvlinder-laken.

Start 20:00 uur tot middernacht (of zoveel eerder als je weg wilt).

2 juli (met 9 juli als reservedatum): Studiereis Grote Vos in kader van 'Op de bres' naar België, mogelijk Viroinval. Contactpersoon Jan Goedbloed 06-41307169.

Juli: Groenewoud bij Boxtel. Contactpersoon nog onbekend.

Zomer: De Wilde Landen (Heikant) en de Braakman Noord: libellen en vlinders. Contactpersoon Peter Geene 0118-584467, 06-22871666.

Augustus: Op zoek naar de Heivlinder. Contactpersoon Anton Baaijens 06-17565722.

20 augustus (onder voorbehoud): Bloemdijken en natuurontwikkelingsgebieden Zuid-Beveland (Bruin blauwtje). Start 12:30uur, beheerkantoor Natuurmonumenten, Zwaaksedijk 5, 4434 RD Kwadendamme. Contactpersoon André Hannewijk 06-52525652.

Definitieve data en meer info in de volgende Prikkebeen en via de website en e-mail.

Indien onbestelbaar:

Donkerstraat 42
4463 VW Goes

Activiteitenprogramma

30 maart: Het programma start om 19.00 met Annet van Berkel met verhalen over vlinders en libellen, ondersteund door filmpjes. Aansluitend korte ALV. Zaal open om 18.45.

Locatie: Hollandse Hoeve, Mec de Bevelanden, Kattendijksewijk 23 te Goes.

26 april: van 14.00 – 16.00 uur vlinderexcursie tuin Terra Maris Oostkapelle, olv. Jan Tuin en Peter Geene.

Vervolg op pagina 19

